

De pythonissa ad Theodosium episcopum

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΓΤΑΣΤΡΙΜΥΘΟΝ ΠΡΟΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ

Ὁ εἰπὼν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς Ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε, δώσει πάντως καὶ τὴν πρὸς τὸ εὐρεῖν δύναμιν τοῖς φιλομαθῶς κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου διερευνημένοι καὶ ἀναζητοῦσι τὰ κεκρυμμένα μυστήρια· ἄψευδής γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, ὑπὲρ τὴν αἴτησιν ἐπιδαψιλευόμενος τῇ μεγαλοδωρεᾷ τῶν χαρισμάτων. οὐκοῦν Πρόσσεχε τῇ ἀναγνώσει, τέκνον Τιμόθεε· πρέπει γὰρ οἶμαι τῇ τοῦ μεγάλου Παύλου φωνῇ πρὸς τὴν σὴν ἀγαθότητα χρήσασθαι καὶ Δῶη σοι κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσιν, ὥστε σε πλουτισθῆναι Ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει. νῦν δὲ περὶ ὧν ἐπέταξας· ὅσαπερ ἂν ὁ κύριος ὑποβάλλῃ, δι' ὀλίγων ὑπηρετήσασθαι σου τῇ προθυμίᾳ καλῶς ἔχειν ἐδοκίμασα, ὡς ἂν διὰ τούτων μάθοις ὅτι χρὴ δι' ἀγάπης ἀλλήλοις δουλεύειν ἡμᾶς ἐν τῷ ποιεῖν τὰ ἀλλήλων θελήματα.

Πρῶτον τοίνυν ἐπειδὴ καὶ τῶν λοιπῶν ἦν κεφαλαίων προ τεταγμένον τὸ περὶ τοῦ Σαμουήλ ἐπιζητούμενον νόημα, διὰ 102 βραχέων ὡς ἔστι δυνατόν θεοῦ διδόντος ἐκθήσομαι. ἤρεσέ τισι τῶν πρὸ ἡμῶν ἀληθῆ νομίσει τῆς γοητίδος ἐκείνης τὴν ἐπὶ τοῦ Σαμουήλ ψυχαγωγίαν καὶ τινὰ λόγον τοιοῦτον εἰς συν ηγορίαν τῆς ὑπολήψεως αὐτῶν ταύτης παρέσχοντο, ὅτι λυπου μένου τοῦ Σαμουήλ ἐπὶ τῇ ἀποβολῇ τοῦ Σαοῦλ καὶ πάντοτε τοῦτο τῷ κυρίῳ προσφέροντος τὸ "ὄ τι θέλεις, τὴν ἐκ τῶν ἐγγαστριμύθων γινομένην γοητείαν ἐπὶ ἀπάτῃ τῶν ἀνθρώπων ἐξεκάθαρεν ἐκ τοῦ λαοῦ Σαοῦλ," καὶ διὰ τοῦτο δυσανασχετοῦντος τοῦ προφήτου ἐπὶ τῷ μὴ θελήσει τὸν κύριον διαλλαγῆναι τῷ ἀποβλήτῳ, συγχωρησαί φασι τὸν θεὸν ἀνακθῆναι τὴν τοῦ προφήτου ψυχὴν διὰ τῆς τοιαύτης μαγανείας, ἵνα ἴδῃ ὁ Σαμουήλ, ὅτι ψευδῆ ὑπὲρ αὐτοῦ τῷ θεῷ προετίετο, λέγων αὐτὸν πολέμιον εἶναι ταῖς ἐγγαστριμύθοις τὸν τῆνικαῦτα διὰ τῆς αὐτῶν γοητείας τὴν ἄνοδον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μαντεύσαντα. ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ εὐαγ γελικὸν χάσμα βλέπων, ὃ διὰ μέσου τῶν κακῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἐστηρίχθαι φησὶν ὁ πατριάρχης, μᾶλλον δὲ ὁ τοῦ πατριάρχου κύριος, ὡς ἀμήχανον εἶναι τοῖς τε κατακρίτοις ἐπὶ 103 τὴν τῶν δικαίων ἄνεσιν διαβῆναι καὶ τοῖς ἀγίοις πρὸς τὸν τῶν πονηρῶν χορὸν διαπερᾶσαι, οὐ δέχομαι ἀληθεῖς εἶναι τὰς τοιαύτας ὑπολήψεις, διδασχθεὶς μόνον ἀληθὲς εἶναι πιστεύειν τὸ εὐαγγέλιον. ἐπειδὴ τοίνυν μέγας ἐν ἀγίοις ὁ Σαμουήλ, πονηρὸν δὲ κτῆμα ἢ γοητεία, οὐ πείθομαι, ὅτι ἐν τοσοῦτῳ τῆς ἰδίας ἀναπαύσεως ὁ Σαμουήλ καταστάς τὸ ἀδιόδευτον ἐκεῖνο χάσμα πρὸς τοὺς ἀσεβοῦντας διήρχετο οὔτε ἐκὼν οὔτε ἄκων. ἄκων μὲν οὖν οὐκ ἂν ἔτι ὑπέμεινε τῷ μὴ δύνασθαι τὸ δαιμόνιον διαβῆναι τὸ χάσμα καὶ ἐν τῷ χορῷ τῶν ὀσίων γενόμενον μετακινήσει τὸν ἅγιον, ἐκὼν δὲ οὐκ ἂν τοῦτο ἐποίησε τῷ μήτε βούλεσθαι ἐπιμιχθῆναι τοῖς κακοῖς μήτε δύνασθαι· τῷ γὰρ ἐν ἀγαθοῖς ὄντι ἀβούλητον ἀπὸ τῶν ἐν οἷς ἐστὶν ἢ πρὸς τὰ ἐναντία μετάστασις· εἰ δὲ τις καὶ βούλεσθαι δοίη, ἀλλ' ἢ τοῦ χάσματος φύσις οὐκ ἐπιτρέπει τὴν πάροδον. Τί οὖν ἐστίν, ὃ περὶ τούτων ἡμεῖς λογιζόμεθα; ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστὶν ὁ κοινὸς πάντων πολέμιος, ὃς πᾶσά ἐστὶν ἐπίνοια καὶ σπουδὴ εἰς αὐτὰ τὰ καίρια βλάπτει τὸν ἀνθρώπον. τίς δὲ τοιαύτη καιρία κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἄλλη πληγὴ ὡς τὸ ἀποβληθῆναι ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ ζωοποιούντος καὶ πρὸς τὴν ἀπώλειαν τοῦ θανάτου ἐκουσίως αὐτομολῆσαι; ἐπειδὴ τοίνυν σπουδὴ τίς ἐστὶ κατὰ τὸν βίον τοῖς φιλοσωμάτοις γινώσιν τινὰ τῶν μελλόντων ἔχειν, δι' ἧς ἐλπὶ ζουσιν ἢ τῶν κακῶν ἀποφυγῆν ἢ πρὸς τὰ καταθύμια χειραγωγίαν, τούτου χάριν, ὡς ἂν μὴ πρὸς τὸν θεὸν οἱ ἄνθρωποι βλέποιεν, πολλοὺς τρόπους τῆς τοῦ μέλλοντος γνώσεως ἢ ἀπατηλῆ

τῶν δαιμόνων ἐτεχνάσατο φύσις, οἰωνοσκοπίας, συμβολομαντείας, χρηστήρια, ἥπατοσκοπίας, νεκυίας, ἐν θουσιασμούς, κατοκωχάς, ἐμπνεύσεις καὶ ἄλλα τοιαῦτα 104 πολλά. καὶ ὅπερ ἂν τις εἶδος προγνώσεως ἕκ τινος ἀπάτης ἀληθές εἶναι νομίση, ἐν ἐκείνῳ τὸ ἀπατηλὸν δαιμόνιον παραφαίνεται εἰς δικαίωσιν τῆς ἥπατημένης ὑπολήψεως τοῦ πεπλανημένου. οὕτως καὶ τὴν τοῦ ἀετοῦ πτῆσιν πρὸς τὴν τοῦ παρατετηρηκότος ἐλπίδα συνδραμεῖν παρασκευάζει ὁ δαίμων καὶ τοῦ ἥπατος τὸν παλμὸν καὶ τὴν ἐκ τοῦ φυσώδους γινομένην τῶν μηνίγγων παραφορὰν καὶ τῶν ὀμμάτων παραστροφὴν· καὶ ἕκαστον κατὰ τὴν σημειωθεῖσαν ἐκ τῆς ἀπάτης παρατήρησιν ἢ τοῦ δαίμονος πανουργία προδείκνυσι τοῖς ἀπατωμένοις, ὥστε ἀποστάντας τοὺς ἀνθρώπους τοῦ θεοῦ προσέχειν τῇ θεραπείᾳ τῶν δαιμόνων, δι' ὧν ἐνεργεῖσθαι τὰ τοιαῦτα πιστεύουσιν.

Ἐν τοίνυν ἀπάτης εἶδος ἦν καὶ τὸ τῶν ἐγγαστριμύθων, ὧν ἡ μαγγανεία ἐπιστεύετο δύνασθαι τὰς τῶν κατοικομένων ψυχὰς πάλιν πρὸς τὸν ἄνω βίον ἐφέλκεσθαι. τοῦ τοίνυν Σαοῦλ ἐν ἀπογνώσει τῆς σωτηρίας γεγονότος διὰ τὸ πανστρατιᾶ συγκεκινῆσθαι κατ' αὐτοῦ πᾶν τὸ ἀλλόφυλον καὶ ἐπὶ ταύτην ἐλθόντος τὴν ἐπίνοιαν, ὥστε τὸν Σαμουήλ αὐτῷ τρόπον ὑποθέσθαι τινὰ σωτηρίας, τὸ παραμένον τῇ ἐγγαστριμύθῳ δαιμόνιον, δι' οὗ ἥπατᾶτο ἐκ συνηθείας τὸ γύναιον, εἰς διαφόρους μορφὰς σκιοειδῶς ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ γυναιίου ἐσχηματίζετο, οὐδενὸς τῷ Σαοῦλ προφαινομένου ὧν καθεώρα τὸ γύναιον. ὡς γὰρ ἤψατο τῆς γοητείας καὶ ἤδη τῷ γυναιίῳ ἦν ἐν ὀφθαλμοῖς τὰ φαντάσματα, πίστιν τοῦ ἀληθοῦς τὰ φαινόμενα εἶναι ταύτην ὁ δαίμων ἐμηχανήσατο τὸ πρῶτον αὐτὸν 105 κεκρυμμένον ἐν τῷ εἶδει τοῦ προσχήματος διασαφῆσαι, δι' οὗ μᾶλλον ὁ Σαοῦλ κατεπλάγη, ὡς οὐδὲν ἔτι τῆς γυναικὸς σφαλησομένης τῷ τὸ ἰδιωτικὸν σχῆμα τὴν γοητικὴν δύναμιν μὴ ἀγνοῆσαι. εἰπούσης τοίνυν αὐτῆς Θεοὺς ἔωρακένας ἀναβαίνοντας καὶ ἄνθρωπον ὄρθιον ἐν διπλοῖδι, πῶς στήσουσι τὸ καθ' ἱστορίαν οἱ δούλοι τοῦ γράμματος; εἰ γὰρ ἀληθῶς ὁ Σαμουήλ ἐστὶν ὁ ὀφθεις, οὐκοῦν κατ' ἀλήθειαν καὶ θεοὶ εἰσιν οἱ ὀφθέντες παρὰ τῆς φαρμακίδος· θεοὺς δὲ ἡ γραφὴ τὰ δαιμόνια λέγει· Πάντες γὰρ οἱ θεοὶ τῶν ἔθνῶν δαιμόνια. ἄρ' οὖν μετὰ τῶν δαιμόνων καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Σαμουήλ; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τὸ πάντοτε ὑπακοῦον τῇ φαρμακίδι δαιμόνιον παρέλαβε καὶ ἄλλα πνεύματα πρὸς ἀπάτην αὐτῆς τε τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ δι' ἐκείνης ἀπατωμένου Σαοῦλ καὶ τὰ μὲν δαιμόνια θεοὺς νομίζεσθαι παρὰ τῆς ἐγγαστριμύθου ἐποίησεν, αὐτὸ δὲ πρὸς τὸ ἐπιζητούμενον εἶδος ἐσχηματίσθη καὶ τὰς ἐκείνου φωνὰς ὑπεκρίνατο καί, ὅπερ εἰκὸς ἦν ἐκ τῶν φαινομένων λογίσασθαι, τὴν ἐκ τοῦ ἀκολούθου ἐκβήσεσθαι προσδοκηθεῖσαν ἀπόφασιν ὡς ἐν εἶδει προφητείας ἐφθέγγετο. ἤλεγξε δὲ καὶ ὡς οὐκ ἠβούλετο ἑαυτὸν ὁ δαίμων εἰπὼν τὴν ἀλήθειαν ὅτι Αὔριον σὺ καὶ Ἴωνάθαν μετ' ἐμοῦ· εἰ γὰρ ἀληθῶς ἦν Σαμουήλ, πῶς ἐνεδέχετο τὸν ἐν πάσῃ κακίᾳ κατεγνωσμένον μετ' ἐκείνου γενέσθαι; ἀλλὰ δῆλον, ὅτι ἀντὶ τοῦ Σαμουήλ ὀφθέν τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο δαιμόνιον μετ' ἑαυτοῦ ἔσσεσθαι τὸν Σαοῦλ εἰπὼν οὐκ ἐψεύσατο. εἰ δὲ λέγει ἡ γραφὴ 106 ὅτι Καὶ εἶπεν ὁ Σαμουήλ, μὴ ταρασσέτω τὸν ἐπιστήμονα ὁ τοιοῦτος λόγος, ἀλλὰ προσκεῖσθαι νομιζέτω, ὅτι ὁ νομισθεὶς εἶναι Σαμουήλ. εὐρίσκομεν γὰρ τὴν γραφικὴν συνηθειαν πολλαχοῦ τὸ δοκοῦν ἀντὶ τοῦ ὄντος διεξιούσαν, ὡς ἐπὶ τοῦ Βαλαάμ, νῦν μὲν λέγοντος αὐτοῦ ὅτι Ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ ὁ θεός, μετὰ ταῦτα δὲ ὅτι γνοὺς [δὲ] ὁ Βαλαάμ, ὅτι ἀρεστὸν ἦν τῷ θεῷ μὴ καταρᾶσθαι τοὺς Ἰσραηλίτας, οὐκέτι Κατὰ τὸ εἰωθὸς ἀπῆλθεν εἰς συνάντησιν τοῖς οἰωνοῖς· ὁ γὰρ ἀνεπίσκεπτος κάκει τὸν ἀληθινὸν θεὸν νομίσει διαλέγεσθαι τῷ Βαλαάμ, ἡ μέντοι ἐπαγωγὴ δείκνυσιν, ὅτι τὸν ὑπὸ τοῦ Βαλαάμ νομιζόμενον θεὸν οὕτως ὠνόμασεν ἡ γραφὴ, οὐχὶ τὸν ὄντως ὄντα θεόν. οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα ὁ δόξας εἶναι Σαμουήλ τοὺς τοῦ ἀληθινοῦ Σαμουήλ ὑπεκρίνατο λόγους, εὐφυῶς τοῦ δαίμονος ἐκ τῶν εἰκότων μιμουμένου τὴν προφητείαν. Τὸ δὲ κατὰ τὸν Ἥλιαν πλείονος μὲν χρήζει τῆς θεωρίας, οὐ μὴν ἐν τῷ

προτεθέντι ζητήματι. καὶ γὰρ Ἐκ τοῦ χειμάρρου ὕδωρ πίνειν προσταχθεὶς κατὰ τὸ λεληθὸς παρὰ τοῦ θεοῦ συνεβουλεύετο, ὥστε τὴν παρὰ τοῦ προφήτου ἐκφωνηθεῖσαν κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς ἀνομβρίας ἀπόφασιν δι' αὐτοῦ πάλιν ἀναλυθῆναι· ᾧ γὰρ ἐδόθη ἐκ μόνου τοῦ χειμάρρου πίνειν, τοῦ δὴ κατὰ τὸ εἶκος ἐν τοῖς αὐχοῖς ἀπο ξηραιομένου, ἄλλης τῷ προφήτῃ μὴ εὕρισκομένης πρὸς τὴν δίψαν παραμυθίας, διὰ τὸ ἀπειρησθαι αὐτῷ ἀλλαχόθεν πιεῖν ἐπάναγκες ἢν αἰτῆσαι τὸν ὄμβρον, ἵνα μὴ ἐπιλείπη τὸ ὕδωρ τὸν χειμάρρον. γίνεται δὲ τῷ προφήτῃ παρὰ τῶν κοράκων ἢ τῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων διακονία, δεικνύντος διὰ τούτων τοῦ θεοῦ τῷ προφήτῃ, ὅτι πολλοὶ εἰσιν οἱ 107 παραμεμενηκότες τῇ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ λατρείᾳ, ὅθεν ἔχο ρηγεῖτο διὰ τῶν κοράκων ἢ τροφῇ τῷ προφήτῃ· οὐ γὰρ ἂν τῶν μεμιασμένων αὐτῷ προσῆγεν ἄρτων ἢ τὸ εἰδωλόθυτον κρέας, ὥστε καὶ διὰ τούτων ἐναχθῆναι τὸν Ἥλιον καθυφεῖναι τι τοῦ κατὰ τῶν ἡσεβηκῶτων θυμοῦ, μαθόντα διὰ τῶν γινομένων, ὅτι πολλοὶ εἰσιν οἱ πρὸς τὸν θεὸν ὀρώντες, οὓς οὐκ ἔστι δίκαιον συγκαταδικασθῆναι τοῖς ὑπαιτίοις. εἰ δὲ πρῶτ' μὲν ὁ ἄρτος, ἐν δὲ τῇ ἑσπέρᾳ τὸ κρέας αὐτῷ διακονεῖται, ἴσως δι' αἰνίγματος πρὸς τὸν ἐνάρετον βίον σπουδῆν τὸ γινόμενον ἔχει, ὅτι χρὴ ἀρχομένοις μὲν τῆς κατ' ἀρετὴν ζωῆς, ἧς σύμβολόν ἐστιν ἢ πρῶτα, τὸν εὐληπτον παρέχειν λόγον, τοῖς δὲ τελειομένοις τὸν τελειότερον κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, ὅς φησιν ὅτι Τελείων δὲ ἐστὶν ἢ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων.

Τὸ δὲ κάλυμμα τοῦ Μωυσέως οὐκ ἀγνοήσεις, πρὸς ὃ τι βλέπει, τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ τοῦ Παύλου καθομιλήσας. Ὅσα δὲ περὶ τῶν θυσιῶν ἐπεζήτησας, καλῶς ποιήσεις ὅλον τὸ Λευϊτικὸν φιλοπονώτερον ἐξετάσας καὶ μετὰ πλείονος τῆς προσεδρίας καθολικῶς τὸν ἐν τούτοις θεωρήσεις νόμον· οὕτω γὰρ συγκατανοηθήσεται τῷ ὅλῳ τὸ μέρος· ἐφ' ἑαυτοῦ γὰρ τοῦτο μόνον οὐκ ἂν διευκρινηθεῖ πρὸ τῆς τοῦ παντὸς θεωρίας. Ἐν δὲ τοῖς περὶ τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως ἐπηπορημένοις πρόδηλός ἐστιν ἡ λύσις, ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἄγγελος, ἀλλ' ἐν ἀρχαγγέλοις ἦν τεταγμένος ὁ ἀποστάτης γενόμενος, δηλον οὖν, 108 ὅτι τῇ ἀρχῇ συνενδείκνυται καὶ τὸ ὑποχείριον τάγμα, ὥστε λελύσθαι τὴν ζήτησιν περὶ τοῦ πῶς εἷς ἦν καὶ μετὰ πλήθους ἐστίν· τῆς γὰρ ὑποχειρίου στρατιᾶς αὐτῷ συναποστάσης σεσαφηνίσται τὸ ζητούμενον. Τὸ δὲ τελευταῖον τῶν ἐπιζητηθέντων κεφάλαιον (λέγω δὴ τὸ πῶς παραγίνεται τὸ πνεῦμα πρὸ τοῦ βαπτίσματος) πλατυτέρας ἐξετάσεως τε καὶ θεωρίας δεόμενον ἰδίῳ περιγράψαντες λόγῳ, θεοῦ διδόντος, ἀποστελοῦμέν σου τῇ τιμιότητι.